

FUNDAMENTE BIBLICE ALE TEOLOGIEI LUMINII DUMNEZEIEȘTI, ÎN SCRIERILE PĂRINTELUI STĂNILOAE

Diac. lect. dr. Cătălin VATAMANU
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”,
Universitatea „Al. I. Cuza” Iași

Abstract

Formulated in the history as confession and dogma of the Church, the consubstantiality of the Father with the Son and the Holy Spirit expressed through the metaphor of „light” is one of the favourite themes of the great theological dogmatist Dumitru Stăniloae. He grounded the theology of enlightenment, of the human participation by grace to the divine glory, on the biblical experience testified through the liturgical and philokalic life of the Church. Writing about the presence of the divine light in the life of Church, in general, and in the life of man, in particular, Father Dumitru Stăniloae highlights the Triune God as a communion of three Persons, but also that the man, „inwardly impelled to the opening through the light”, has as foundation, which created and supports him, the light of divine love. Only in this light becomes the man a god by grace. At that stage, „united with Him, we will fill us with light and all universe will be in the Kingdom of Heaven a Kingdom of Light, a Kingdom of the light scattered between the Persons of the Trinity and from the Trinity to the persons united with Christ”.

Keywords: Dumitru Stăniloae, light, revelation, Trinity, Old Testament Theology

În teologia exprimată dogmatic, liturgic și filocalic a Bisericii, metafora luminii are un rol fundamental. Lumina, sub diversele ei forme fizice, a fost considerată întotdeauna semn al prezenței lui Dumnezeu și mediu de manifestare a lucrărilor Lui. În antagonie cu aceasta, întunericul era receptat ca stare nefirească a naturii, ca lipsă a prezenței divine și ca timp propice apariției duhurilor rele, potrivit omului.

Pornind de la realitățile empirice, ale experiențelor senzoriale, Sfinții Părinți ai Bisericii au înțeles taina luminii ca descoperitoare de adâncuri dumnezeiești, pe care le-au și transpus prin literă în mărturisire dogmatică, cinstire latreutică a Unului și Unicului Dumnezeu și

doxologie a frumuseții creației. La Sinodul I Ecumenic, Părinții Bisericii au descris deoființimea Celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi cu Tatăl și cu Duhul ca „Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”, afirmând astfel nu doar nașterea din veșnicie a Fiului din Tatăl și dumnezeirea Sa, ci și unitatea Lor de natură.

Formulată în istoria noastră orizontală ca mărturisire a Bisericii și dogmă, deoființimea Tatălui cu Fiul și cu Duhul Sfânt exprimată prin metafora luminii este una dintre temele teologice predilecte ale marelui dogmatist Dumitru Stăniloae, realitate care l-a determinat pe Preafericitul Părinte Patriarh Daniel să îl numească pe acesta „teolog al luminii Preasfintei Treimi”¹. Reliefând importanța pe care Părintele Profesor Dumitru Stăniloae a avut-o pentru sintetizarea teologiei dogmatice în contextul mărturisirii Bisericii întregi, Pr. Ion Buga îl așeza pe unul dintre locurile de frunte ale ierarhiei personalităților teologice, după Sfântul Ioan Evanghelistul, Sfântul Ioan Damaschinul și Sfântul Grigorie Palama, întrucât acesta, fundamentând argumentarea dogmatică nu pe o speculare scolastică, ci pe textul revelat al Scripturii și pe învățătura Sfinților Părinți, a afirmat ortodoxia de slujire a Cuvântului. Părintele Dumitru Stăniloae „a întors teologia ortodoxă a secolului trecut din așa-zisa captivitate scolastică la izvoarele ei prime și autentice: Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți”². De altfel, Părintele Stăniloae a pus accent pe superioritatea teologiei în dialectica sa cu metafizica filosofică, din dorința lor de a oferi reale sensuri omului contemporan: „Iubirea fără de început și fără de sfârșit dă o mulțumire deplină existenței, deci o lumină. Metafizica filosofilor este supusă orbește unei legi fără început și fără sfârșit, nu dă nici o lumină”³. Am putea concluziona că întreaga operă a Părintelui Stăniloae este o teologie a luminii dumnezeiești, dar, în mod special, scrierile *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului* și *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, apărute în 1993, considerate testamentul său teologic, folosesc metafora luminii în argumentarea dogmatică.

¹ † Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, ediția a doua, revăzută și completată, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 165.

² Pr. prof. Ion Buga, *Minipatologie contemporană*, Editura Symbol, București, 1994, p. 214.

³ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, EIBMBOR, București, 1993, p. 3

Sfânta Scriptură afirmă clar că lumina este creația lui Dumnezeu (Fac. 1, 3-4, Is. 45, 7), pentru Care aceasta îi este precum o haină (Ps. 104, 2). Lumina devine apoi principiu al creației, care, nu din sine, ci ca formă de manifestare a harului dumnezeiesc, aduce, într-o liturghie cosmică, toate la viață. De aceea, Părintele Stăniloae reliefa „rolul Duhului Sfânt în formarea universului format din aștri, care se arată oamenilor de pe pământ ca lumină, prin starea aprinsă în care se manifestă materia unora din ei”⁴.

Prin Cuvântul, lumina cea „fără de început” se face dar de lumină fizică, prin care creația este dimensionată spre un nou „este”, veșnicia de lumină: „A fost o lumină fără de început, afirmă Părintele Stăniloae, care a putut aduce la existență lumina creată prin cuvântul: «Să fie lumină!». Toată creația a primit existența pentru a spori lumina sau conștiința omului. În fond, tot ce «este» este lumină. N-a putut fi din veci un „este” întunecat, care să înainteze spre un «este» luminat de o conștiință, prin evoluție”⁵. Dumnezeu este „lumina lui Israel”, care va arde pe cei potrivnici precum spinii și măcăciunii (Is. 10, 17), este „lumina și mântuirea mea (a psalmistului)” (Ps. 27, 1, vezi și Ps. 43, 3) sau a profetului (Mih. 7, 8). Casa lui Iacov este chemată să meargă în „lumina Domnului” (Is. 2, 5), pentru că doar în lumina lui Dumnezeu vom vedea lumina (Ps. 36, 10).

Văzută în această „lumină a lui Dumnezeu”, creația este manifestarea iubirii desăvârșite a lui Dumnezeu Treime în Unime, „Soare și Trei Sori”. În argumentarea dogmei unității lui Dumnezeu în Treimea de Persoane, Părintele Dumitru Stăniloae îl citează pe Sfântul Grigorie de Nazianz, care, în contextul politeist al lumii eleniste, scotea în evidență supremația lui Dumnezeu Cel Unul și Unic Creator: „Nu este decât un unic Dumnezeu, pentru că una este Dumnezeirea. Și Cei ce sunt din ea rămân în ea, deși credem că sunt Trei. Căci nu este Unul mai mult Dumnezeu, iar Altul mai puțin Dumnezeu. Nici Unul mai înainte, iar Altul mai târziu. Nici nu Se scindează în voință, nici nu Se împarte în putere. Nimic din ceea ce este în cele împărțite nu se află aici (în ființa cea Una), ci Dumnezeirea e neîmpărțită în Cei ce Se disting, dacă trebuie să vorbim pe scurt. E ca o *unică lumină în trei sori ce se penetrează reciproc, fără să se*

⁴ *Ibidem*, p. 68.

⁵ *Ibidem*, p. 11.

contopească (s.n.). Când privim la Dumnezeu, la cauza primă și la principiul unic (la monarhie), apare în cugetarea noastră unitatea Ei. Iar când privim la Cei în Care este Dumnezeu, Cei ce ies din cauza primă în mod netemporal, fiind din ea și de aceeași slavă, Cei închinați sunt Trei⁶. În același context, făcând referire la troparul din slujba înmormântării, „O Dumnezeu în trei străluciri...”, Părintele Stăniloae adaugă cuvintele Sfântului Ioan Damaschin: „Cei trei sori Care se compenetrează sunt o singură lumină⁷”.

Dacă, adeseori în textele Scripturii Dumnezeu este numită „lumină”, în deuterio-Isaia, nu Jahwe-Dumnezeu este „lumina”, ci Ebed-Jahwe, Mesia-Hristos, este „lumină neamurilor” (Is. 42, 6; 49, 6) și Legea Lui va fi „lumină popoarelor” (Is. 51, 4). Despre timpurile mesianice, același (Is. 60, 19-20) zice: „Soarele nu îți va mai fi ție ziua lumină și nici lumina lunii nu va mai străluci peste tine, ci Domnul va fi ție lumină veșnică și Dumnezeul tău va fi slava ta. (...) Și va fi Domnul ție lumină pe vecie (...)”. Așadar, timpurile mesianice sunt caracterizate de o lumină puternică, prezentată simbolic de Isaia ca fiind de șapte ori mai puternică decât cea a soarelui (Is. 30, 26). Profetiile Vechiului Testament se împlinesc în Iisus Hristos: „Poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședeau în latura și în umbra morții lumină le-a răsărit” (Mt 4:16, Isaia 9:1). „Iarăși, vă scriu poruncă nouă, ceea ce este adevărat întru El și întru voi, pentru că întunericul se duce și lumina cea adevărată începe să răsară” (I In 2:8).

⁶ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, V:14, traducere din limba greacă și note de Pr. dr. acad. Dumitru Stăniloae, Editura Anastasia, București, 1993, p. 103. Părintele Stăniloae arată insuficiența înțelegerii raționale a Unimii ca Treime, așa cum filosofia greacă a încercat să facă. În acest sens, el îl citează pe Sfântul Grigorie de Nyssa: „Iar față de afirmațiile acelorași eretici, sau ale altora, că, admitându-se trei Persoane în Dumnezeu, se admit trei dumnezei despărțiți, așa cum s-ar întâmpla și dacă s-ar admite o mulțime de persoane, precum se cunosc trei oameni, sau mai mulți între ei, Sfântul Grigorie de Nazianz spune: «Dar aici (la oameni) comunul înfățișează numai o unitate care este cunoscută numai prin gândire. Indivizii sunt foarte despărțiți prin timp, prin cele suferite și prin putere». Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cele cinci cuvântări teologice*, Cuvântul 31: „A cincea cuvântare teologică”, 15, în traducere din limba greacă și note de Pr. acad. Dumitru Stăniloae, Editura Anastasia, București, 1993, p. 103, apud Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, pp. 29-30.

⁷ Sf. Ioan Damaschin, *De fide orthodoxa*, 18, P.G. 94, col. 829, apud *Ibidem*, p. 30.

Promisiunea mesianică „Îmi veți fi popor ales dintre toate neamurile, că al Meu este tot pământul, iar voi Îmi veți fi preoție împărătească și neam sfânt” (Exod 23:22), condiționată de ascultarea și împlinirea legământului cu poporul ales, s-a împlinit în Biserica lui Hristos: „Iar voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată” (I Pt. 2, 9). Comentând acest text, Sfântul Clement Romanul zice: „prin El s-au deschis ochii inimii noastre, prin El nepriceputa și întunecata noastră minte înfloreste la lumina Lui, prin El Stăpânul a voit să gustăm cunoștința cea nemuritoare. El, «fiind strălucirea măreției Lui, este cu atât mai mare decât îngerii, cu cât a moștenit nume mai deosebite decât ei»⁸. Alegerea lui Israel dintre celelalte neamuri s-a transformat, prin neascultare, în alegerea neamurilor, pentru care Iisus, Mesia-Hristos, va fi „lumină” nu doar în Sion (Is. 2, 3), ci până la marginea pământului: „Căci așa ne-a poruncit nouă Domnul: «Te-am pus spre lumină neamurilor, ca să fii Tu spre mântuire până la marginea pământului»” (Fp. 13, 47).

Revelația neotestamentară, împlinire și desăvârșire a celei vechi, dezvoltă metafora teofanică a luminii și, arătând egalitatea de ființă a lui Dumnezeu Tatăl cu Dumnezeu Fiul, descoperă umanității căzute prin păcat sensul adevăratei eliberări: mântuirea prin Hristos. Acest subiect al deoființimii Fiului lui Dumnezeu Întrupat cu Dumnezeu Tatăl este abordat într-o manieră nou teologică de Sfântul Ioan în prologul primei sale epistole sobornicești: „Și aceasta este vestirea pe care am auzit-o de la El și v-o vestim: că Dumnezeu este lumină și nici un întuneric nu este întru El. (...) Iar dacă umblăm întru lumină, precum El este în lumină, atunci avem împărtășire unul cu altul și sângele lui Iisus, Fiul Lui, ne curățește pe noi de orice păcat” (I In 1, 5.7). Despre unitatea dumnezeirii vorbește și Sfântul Apostol Pavel, făcând probabil referire la Ps. 104, 2: Dumnezeu este „Cel ce singur are nemurire și locuiește întru lumină neapropiată” (I Tim. 6, 16), dar și Sfântul Apostol Iacob (1, 17): „Toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor, la Care nu este schimbare sau umbră de mutare”.

⁸ Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, 36:2, în *Scrierile Părinților Apostolici*, col. „Părinți și Scriitori bisericești”, vol. I, traducere, note și indicii de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1979, p. 65.

Hristos Domnul este numit direct „lumina”. El este, conform cântării de laudă a dreptului Simeon, „Lumină spre descoperire neamurilor și slavă poporului Tău Israel” (Lc. 2, 32). Pentru El, Ioan Botezătorul a venit spre mărturie, „ca să mărturisească despre Lumină, ca toți să creadă prin el. Nu era el Lumina, ci ca să mărturisească despre Lumină. Cuvântul era Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, care vine în lume” (In 1, 7-9).

Cel mai cunoscut text biblic despre descoperirea lui Hristos ca „lumină”, devenit definiție teologică, este: „Eu sunt Lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (In 8, 12). Iisus îi numise pe ucenicii Săi „lumina lumii” (Mt. 5, 14), dar această exprimare nu creează confuzie, întrucât lumina aceluia este lumină reflectată din Hristos. „Atât cât sunt în lume, Lumină a lumii sunt”, întărea prin cuvintele Sale Hristos (In 9, 5).

În Sfânta Treime, Fiul este „strălucirea slavei și chipul ființei Lui (a lui Dumnezeu)” (Evrei 1, 1-3). Fundamentat pe această revelație scripturistică, Părintele Stăniloae afirmă: „Cele trei forme ale conținutului ființei Sale, existența cea prin Sine, pot fi considerate și ca Adevărul total. De aceea Iisus Hristos S-a numit pe Sine Însuși ca Dumnezeu întrupat și Adevărul. El a spus astfel despre Sine: «Eu sunt Adevărul și Viața». Iar dacă cunoștința sesizează adevărul și deci ea este una cu lumina, Hristos a putut spune despre Sine, ca despre Cel ce este Adevărul, și: «Eu sunt Lumina lumii». Iar dacă lumina este cunoștința adevărului, a putut spune despre Sine Însuși că «Cel ce umblă în El nu umblă în întuneric». Deci S-a identificat în fond și cu iubirea. Așadar, în cuvintele următoare ale lui Iisus, prin care spune că este lumina, trebuie să vedem și afirmația că El este iubirea. Ba spune și direct că această lumină este viața. «Eu sunt Lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (In 8, 12). Dar acestea le spune despre Hristos și Sfântul Apostol Pavel, când Îl numește și «Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor. 1, 24). Ca Putere este și Viață și ca Înțelepciune este lumină și iubire”⁹.

Revelarea lui Hristos în lumina taborică este interpretată de Părintele Dumitru Stăniloae ca descoperire a dumnezeirii pe care Întruparea o face accesibilă omului. Căutarea și dorința sfântă ale lui Moise

⁹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 24.

și Ilie de a vedea fața plină de lumină de slavă a lui Dumnezeu s-au împlinit pe Tabor: „Și S-a schimbat la față, înaintea lor, și a strălucit fața Lui ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina” (Mt. 17, 2). Prin Întruparea Celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi, „Dumnezeu, Care a zis: «Strălucească, din întuneric, lumina», El a strălucit în inimile noastre, ca să strălucească cunoștința slavei lui Dumnezeu, pe fața lui Hristos” (II Cor. 4, 6). Descoperirea divinului, atât pe cale catafatică, dar și în mod apofatic, este cea care îl transfigurează pe om, îi transformă chipul, așa cum invocă Sfântul Isaac Sirul în rugăciunea de la sfârșitul Acatistului Mântuitorului Hristos, „înnoiește în noi închipuirea icoanei Tale” (a Fiului lui Dumnezeu, Hristos-Domnul). Astfel, mărturisește Părintele Stăniloae, „Apofaticul aruncă o lumină asupra catafaticului, dar și o taină, și catafaticul, la fel: le cunoaștem pe amândouă, necunoscându-le deplin, și ne deschid taina lor cunoscându-le. Astfel, ne putem folosi de unele din cele cunoscute în lumea cauzată, pentru a cunoaște ceva din cauza lor, care în cea mai mare parte rămâne necunoscută”¹⁰.

Iisus era considerat adevărata lumină a oamenilor (In 1, 9; 3, 19), așa cum, profetic, o afirmase și Vechiul Testament (Ps. 27, 1; 119, 130 și Is. 49, 6; 60, 19). Dacă mai luăm în calcul faptul că aceste cuvinte au fost spuse, cel mai probabil, în contextul Sărbătorii Corturilor, autodescrierea lui Iisus ca lumină poate fi o referire directă la teofania veterotestamentară a stâlpului de lumină care l-a condus pe Israel prin deșert spre țara făgăduită.

Profețind moartea și Învierea Sa, Hristos își avertizează Ucenicii: „Încă puțină vreme Lumina este cu voi (...). Cât aveți Lumina, credeți în Lumină, ca să fiți fii ai Luminii. (...) Eu, Lumină am venit în lume, ca tot cel ce crede în Mine să nu rămână în întuneric” (In 12, 35-36.46). Așadar, mesajul Evangheliei lui Hristos este unul al luminii pline de bucurie și de nădejde, o lumină care nu orbește prin puterea ei, ci este o „lumină lină”, revelatoare de Dumnezeu și care, prin cult, împărtășește întreaga creație cu duhul ei de viață.

În studiul *Legătura dintre Euharistie și iubirea creștină*, Părintele Dumitru Stăniloae reliefa importanța viețuirii omului în lumina comuniunii, după modelul Sfintei Treimi: „Dacă persoanele umane sunt mânate launtric spre deschiderea prin lumină, înseamnă că ele

¹⁰ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 6

au, ca fundament, care le-a creat și le susținea cu această tendință, comuniunea treimică de Persoane, ca veșnică și supremă deschidere reciprocă, în lumina iubirii¹¹. Iubirea și ura au fost deseori definite ca lumină, respectiv întuneric. Este ușor observabil că dualismul fizic lumină-întuneric a evoluat într-un dualism etic, bine-rău, Scriptura Vechiului Testament (Ps. 112:4; Iov 3:10; 12:22.25; 29:3; 30:26; Eccl. 2:13; Is. 5:20; Dan. 2:22; Amos 5:18.20; Mih. 7:8) și cea a Noului Testament (In 3:19; 8:12.35; Fp. 26:18; Rom. 2:19; I Cor. 4:5; II Cor. 6:14; Efes. 5:8; I Tesal. 5:5, I Pt. 2:9, I In 2:8-9) făcând deseori referire la faptele „de lumină” ale omului sau la „întunericul” păcatului acestei lumi. Sfințenia plină de slavă a lui Dumnezeu este descrisă în raport cu lumina, atât în percepția veche ebraică, cât și în cea neotestamentară (a se vedea, de exemplu, textele: I Tim. 6, 16; I In 1, 5.7; 2, 8-11). Obiectivul omului este mântuirea, dobândirea calității de „cetățean al Raiului”, al împărăției de lumină a lui Dumnezeu. A trăi în această viață pământească în lumina virtuților, în unire cu Hristos, înseamnă a pregusta, în taină, din lumina Slavei lui Dumnezeu, de care, credem, că ne vom împărtăși, deplin, în Împărăția luminii Sfintei Treimi: „Omul ajunge dumnezeu prin har, treaptă la nivelul căreia, „uniți cu El, ne vom umple toți de lumină și tot universul va fi în Împărăția cerurilor o Împărăție a luminii, o Împărăție a luminii răspândite între Persoanele Sfintei Treimi și din Ea între persoanele umane, unite cu Hristos”¹².

„Prin patimi, afirmă Părintele Stăniloae, sensul omului comunică lumina sensurilor. Toate se întunecă. Nu este vorba de un întuneric în care nu se mai vede nimic, ci de un întuneric care nu mai deschide vederea spre sensul adevărat al existenței, de o cale care nu arată decât spre o înfundătură, care este dată drept sens. (...) Omul se resemnează cu moartea totală, cu scurtele plăceri, urmate de dezgust. Este un întuneric care este văzut ca lumină. Este o falsă lumină”¹³. Apostol al lui Hristos, Sfântul Ioan mărturisește în Prologul Evangheliei Sale: „Întru El era viață și viața era lumina oamenilor. Și lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o” (In 1, 4.5).

¹¹ Idem, *Legătura între Eubaristie și iubirea creștină*, în revista „Studii Teologice”, an XVII (1965), nr. 1-2, p. 16.

¹² Idem, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, 1991, p. 316.

¹³ *Ibidem*, p. 312.

În acest text, dar și în altele (de ex. In 6, 17; 12, 35 sau I In 2, 8), Sfântul Ioan face o clară referire la întunericul adus de păcat, temă teologică ale cărei valențe le-au dezvoltat și alți doi scriitori neotestamentari: Petru (I Pt. 2, 17) și Pavel (I Tesal. 5, 4). Același binevestitor al luminii dumnezeiești scrie: „Iar dacă umblăm întru lumină, precum El este în lumină, atunci avem împărtășire unul cu altul și sângele lui Iisus, Fiul Lui, ne curățește pe noi de orice păcat.” (I In 1, 7).

Dar chiar dacă „Lumina a venit în lume”, „oamenii au iubit întunericul mai mult decât Lumina, căci faptele lor erau rele”. „Oricine face rele, urăște Lumina și nu vine la Lumină, pentru ca faptele lui să nu se vădească. Dar cel care lucrează adevărul vine la Lumină, ca să se arate faptele lui, că în Dumnezeu sunt săvârșite” (In 3, 19-21). Pornind de la îndemnul hagiografilor Noului Testament de a deveni „fii ai luminii” (Luca 16, 8; In 12, 36; I Tes. 5, 5), Părintele Stăniloae afirmă: „Virtutea nu este ceva ce se adaugă firii din afară, ci este expresia libertății recucerite și, ca atare, mijlocul prin care redăm firii strălucirea ei naturală, strălucire care fulgeră în lumina soarelui dumnezeiesc”¹⁴.

Desigur că Părintele Dumitru Stăniloae fundamentează teologia luminării, a participării omului prin har la Slava Divină pe experiența scripturistică mărturisită liturgic și filocalic. De altfel, vorbind despre importanța lecturării Sfintei Scripturi ca izvor al binelui și al frumosului teologic exprimat, în forma patristică, în scrierile filocalice, Părintele Teofil Pârâian reliefa tocmai cuvintele marelui dogmatist român: „Părintele Stăniloae zicea că *Filocalia* trebuie citită ca Scriptura, *Filocalia* trebuie citită de multe ori, studiind, aprofundând. De ce? Pentru că altfel nu o ții minte, rămâne la suprafața minții, nu are rădăcină în conștiința noastră. Or, *Filocalia* nu-i o colecție de cărți, scrierile filocalice nu sunt scrieri care trebuie să le înveți ca să le știi și să le mai spui și altora”¹⁵.

Vorbind, în continuare, despre Prologul Evangheliei după Ioan și accentuând faptul că în nici un alt text revelat metafora luminii nu este atât de vie ca în această evanghelie, marele teolog român mărturisește: „Sfântul Apostol Ioan a accentuat cu deosebită claritate

¹⁴ Idem, *Natură și har în teologia bizantină*, în revista „Ortodoxia”, an XXVI (1974), nr. 3, p. 407.

¹⁵ Arhim Teofil Pârâian, *Eu și Filocalia*, în *Prescuri pentru cuminecături*, Editura Arhiepiscopiei Timișoarei, Timișoara, s.a., pp. 226-227.

identitatea între bunătate sau iubire și cunoștință sau lumină, sau viață. Această legătură se prelungește și în oameni. El spune: «Cine iubește pe fratele său rămâne în lumină... Iar cel ce urăște pe fratele său este în întuneric și umblă în întuneric și nu știe încotro se duce, pentru că întunericul a orbit ochii lui» (I In 2, 10-11). Dumnezeu este iubirea, deci viața și lumina prin Sine, pentru că este suprema unitate neconfundată a comuniunii tripersonale. Despărțirea de Dumnezeu a adus lipsa de iubire, de putere și întunericul. Toate formele ființei lui Dumnezeu au în ele puțința de a se comunica. Dar întrucât Dumnezeu nu e silit să le comunice, are loc o comunicare a lor în El Însuși. Aceasta face ca Dumnezeu să fie în trei Persoane, Care-și comunică între Ele ființa sau viața, bunătatea și lumina sau cunoștința. Aceasta face pe Dumnezeu o Treime de Persoane unite în cea mai mare iubire¹⁶.

Un fragment dintr-o rugăciune a Sfântului Simeon Noul Teolog, citată de Părintele Dumitru Stăniloae, este o invocare a lui Dumnezeu-Lumină ca prezență permanentă în viața omului spre îndepărtarea întunericului patimilor: „Fă-Te mie, Doamne, lumina neînserată și soare neapus, în tot locul strălucindu-mă pe mine, Cela ce nu Te întorci de la nimeni, ca să nu ne acoperim de întunericul păcatelor noastre, nevoind a veni către Tine¹⁷”. Acest text ne trimite la mărturisirea liturgică a Bisericii despre rolul prezenței luminii-Dumnezeu în viața noastră. În Rugăciunea de dinainte de rostirea Evangheliei, la Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom, se zice: „Strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni, Stăpâne, lumina cea curată a cunoașterii Dumnezeirii Tale și deschide ochii gândului nostru spre înțelegerea evanghelicelor Tale propovăduiri. (...) Că Tu ești lumina sufletelor și a trupurilor noastre, Hristoase Dumnezeule (...)”. La Liturghia Sfântului Vasile, după „cu vrednicie și cu dreptate...”, în rugăciunea sa de taină, preotul invocă „...Lumina cea adevărată, prin care S-a arătat Sfântul Duh, Duhul adevărului, darul înfierii ...”, pentru ca să ne primească pe toți „în împărăția Sa, fii ai luminii și fii ai zilei arătându-ne” (înainte de rugăciunea „Tatăl nostru”). Taina unității Dumnezeirii Treimice este exprimată textual, în același moment al Liturghiei, de Sfântul Ioan Gură de Aur, astfel: „... că Tu ești

¹⁶ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime...*, pp. 23-24.

¹⁷ Cf. *Ibidem*, p. 104.

Dumnezeu negrăit și necuprins cu gândul, nevăzut, neajuns, pururi fiind și același fiind: Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău cel Sfânt”. Cea mai frumoasă cântare liturgică a luminii celei dumnezeiești este: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc; am aflat credința cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi închinându-ne, că Aceasta ne-a mântuit pe noi”. Așa cum textul revelat ne încredințează, prezența plină de slavă a Fiului lui Dumnezeu Înviat în Biserica Sa va îndepărta orice fel de întuneric: „Cetatea nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o și făclia ei este Mielul. Și neamurile vor umbla în lumina ei, iar împărații pământului vor aduce la ea mărirea lor. Și porțile cetății nu se vor mai închide ziua, căci noaptea nu va mai fi acolo” (Apoc. 21:23-25, aducând aminte de cuvintele profetice din Ps. 89:16 și Is. 60:1.19).

Prin asumarea firii omenești în Hristos, „Lumina lumii” devine, eclezial, mediu al pogorării Duhului Sfânt al lui Dumnezeu spre mântuire, iar personal, lumină catarhică în sufletul fiecărui creștin. Sfântul Chiril din Alexandria spunea: „Hristos, fiind lumina prin fire, nu are nevoie de lumină, ci sădește în noi, care suntem creați și în afară de dumnezeire, lumina proprie”¹⁸. Așadar, purtător de lumină din lumina lui Hristos, omul este dator să o păstreze neapusă, să o reflecte asupra creației care îl înconjoară. Întunericul patimilor, văzut ca o falsă lumină, știrbește firii umane strălucirea ei și doar virtutea, „expresie a libertății recucerite”, poate fi „mijlocul prin care redăm firii strălucirea ei naturală, strălucire care fulgeră în lumina soarelui dumnezeiesc”¹⁹.

Vorbind despre prezența luminii celei dumnezeiești în viața Bisericii, în general, și a omului, în particular, Părintele Stăniloae, puternic ancorat în adevărul textului scripturistic revelat scoate în evidență comuniunea de Persoane Treimice, dar și faptul că omul „mănat lăuntric spre deschiderea prin lumină”²⁰ are ca fundament, care l-a creat și care îl susține, lumina iubirii dumnezeiești. Doar în această lumină omul ajunge dumnezeu prin har, treaptă la nivelul căreia,

¹⁸ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinare în Dub și Adevăr*; cartea a IX-a, 644D, apud Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, p. 101.

¹⁹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Natură și har...*, p. 407.

²⁰ Idem, *Legătura între Euharistie și iubirea creștină...*, p. 16.

„uniți cu El, ne vom umple toți de lumină și tot universul va fi în Împărăția cerurilor o Împărăție a luminii, o Împărăție a luminii răspândite între Persoanele Sfintei Treimi și din Ea între persoanele umane, unite cu Hristos”²¹. Mărturisirea Luminii revelate în Scriptura Vechiului și a Noului Testament și experimentate tainic, ca prezență euharistică, în Biserică este, totodată, o invocare a venirii, a întâlnirii și a șederii permanente a lui Dumnezeu-Lumină în viața noastră.

²¹ Idem, *Studii de Teologie...*, p. 316.